

62 Hier., *epist.* vii, pág. 54, d.
63 La ruina del templo de Serapio ocurrió el año 591; y la muerte de Hipatia el 415.
64 Suidas, voce *Γρατια*.
65 Isidori philosophi conjux, sed ita ut conjugii usu abstineret. (FABRIC., *Bibl. gr.*, lib. v, cap. xxii.)
66 Hypathiam ope musicæ illum á morbo isto liberasse.
67 Suidas, voce *Γρατια*, pág. 503.
68 Quorum duo erat Petrus quidam lector. (SOCRAT., *Historia eccl.*, lib. vii, cap. xv, Parisiis, 1678.)
69 Eamque a sella detractam ad ecclesiam quæ Cæsareum cognominatur, rapiunt: et vestibus exutam testis interemerunt. Cumque membratim eam discerpissent, membra in locum quem Cinaronem vocant compostata incendio consumpserunt. (SOCRAT., *Hist. eccl.*, lib. vii, cap. xv, página 552.)

70 Ya no asistimos á ese espectáculo: se acabó. El autor corrigió estas planas el 15 de agosto de 1850, y estaban impresas antes del 27 de julio. En vista de la revolución consumada en ese período, Mr. Chateaubriand exclama: *Insensatos que os hallais colocados al frente de los gobiernos, os aprovecharéis de esta rápida y terrible lección?*

71 Zos., lib. iv.
72 AMBR., tom. v. *Sermo de diversis*, p. 122, f.
73 LIBANIO. *Pro templis*.
74 AUG., LIBER RETRACTATIO, cap. xxi.
75 CHRYSOST., *Rom.* xvii, p. 196, c.
76 LIBAN. *Pro templis*.
77 Monacos sic dictos, homines quidem specie, sed vitam turpem porcorum more exigentes, qui in propatulo infinita atque infanda scelera committent... Nam ea tempestate quisvis atram vestem indutus, qui in publico sordido habitu spectari non abnebat, is tyrannicam obtinebat auctoritatem.

78 EUNAP. in *Vita Ede ii*, pág. 84. Antuerpiæ, 1568.)

Processu pelagi jam se Capraria tollit
Squalei luci ugis insula plena viris.
Ipsi se monachos Graios cognomine dicunt,
Quod soli nullo vivere teste volunt.
Munera fortunæ metuunt, dum damna verentur;
Quisquam sponte miser, ne miser esse queat.
Quenam perversi rabies tam stulta cerebri,
Dum mala formides, nec bona posse pati.
Sive suas repetunt fato ergastula pœnas,
Tristia seu nigro viscera felle tument.
Sic nimia bilis morbum adsignavit Homerus
Bellerophontis sollicitudinibus;
Nam juveni offensa, sævi post tela doloris,
Dicitur humanum displicuisse genus.

(RUTILII *Itinerarium*, lib. i, v. 459-452.)

79 Adversus scopulos, damni monumenta recentis,
Perditus hic vivo funere civis erat.
Noster enim nuper juvenis majoribus amplis,
Nec censu inferior, conjugiove minor,
Impulsus Furlis homines divosque reliquit,
Et turpem latebram credulus exul agit.
Infelix putat, illuvie cœlestia passi,
Seque premit læsis savior ipse deis.
Num, rego, deterior Circæis secta venenis?
Tunc matabantur corpora; nunc animi.

(RUTILII *Itinerarium*, lib. i, v. 517-526.)

San Agustín habla bien de estos monges de la isla de Capraria, tan desacreditados por Rutilio. Refiere que Mascerele bajó á esta isla y se llevó en su compañía dos religiosos, Eustacio y Andrés, á cuyas oraciones debió la victoria que obtuvo en Africa contra su hermano Gildon (*Epist.* lxxxi, pág. 142.)

80 PROSPER., lib. iii, cap. xxxviii, pág. 430.
81 RUFF., pág. 155.
82 Tom. iv, lib. xix, pág. 628.
83 Sacerdos erat apud eos Saturni, Tyrannus nomine. Hic, quasi ex responso numinis, adorantibus in templo nobilibus quibusque et primariis viris, quorum sibi matronæ ad libidinem placuissent dicebat Saturnum præcepisse ut uxor sua pernoctaret in templo. Tum is qui audierat, gaudens quod uxor sua dignatione numinis vocaretur, exornatam complius insuper et donariis onustam, ne vana scilicet repudiaretur, conjugem mittebat ad templum. In conspectu omnium conciusa intrinsecus matrona, Tyrannus, clausis agnis et traditis clavibus discedebat. Deinde sacro silentio, per occultos et subterraneos aditus, intra ipsum Saturni si-

mulacrum patulis crepabat cavernis. Erat autem simulacrum illud a tergo excisum, et parieti diligenter annexum. Ardentibusque intra ædem luminibus intentæ, supplicantiq; mulieri vocem subito per simulacrum oris concavi proferabat ita ut pavore et gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam se tanti numinis putaret alloquio. Posteaquam vero quæ libitum fuerat vel ad consternationem majorem, vel ad lidinis incitamentum, destruisset numem impurum, arte quadam linteolis obductis, repente lumina exstinguebantur universa. Tum descendens obstupefactæ et constæ nata mulierculiæ adulterii meum profanis commentationibus interebat. Hoc eam per omnes miserorum matronas multas am tempore geraretur, accidit quamdam pudicæ mentis, seminam horruisse lacrimas, et attentius designantem cognovisse, vocem Tyranni, ac domum regressam viro de fraude secleris nalicass. (RUFF., *Hist. eccl. est.*, lib. ii, pág. 245.)

84 JOSEPH., *Ant.*, lib. viii, cap. v.
85 LUCIEN.
86 RUFF., pág. 188.
87 EUNAP., in *Vita Edes*.
88 Neque ego abnuo ostentationem verum considerans urt banarum, hujus rei cupidos ob impetrandum quod appetun, omni contentione laterum jurgari debere: cum is adepti futuri sint ita securi, ut dibentur oblationibus matronarum procedantque vehiculis insidentes, circumspecte vestiti, epulas currentes profusas, adeo ut eorum convivia regales superent mensas. Qui esse poterant beati revera, si magnitudine urbis, urbis disjecta cum vitis ad imitationem antistitum quorundam provincialium viverent: quos tenuitas edendi potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum et supercilia humana spectantia, perpetus numini verique ejus cultoribus ut puros commendant et verecundos. AMM. MARCELL., lib. xxvii, cap. iv.)

89 Facite me romaæ urbis episcopum, et ero protinus christianus. (HIERON., tom. ii, pág. 105.)

90 Me valgo de la elegante imitacion de Mr. Villemain. (*Miscelanea hist. y lit.*)

91 FLEURY, *hist. eccl.*, tom. iv, lib. xviii, pág. 493. Moliere tomó algo de este cuadro en su comedia del *hipócrita*.

92 GREG. NAZ., orat. xxxii, pág. 526.

93 Vit. et Voss., de *Histor. gr.*, lib. ii, cap. xxi.

94 Cum enim viderent, nec tot tantisque persecutonibus eam potuisse consumi, sed his potius mira incrementa sumpsisse, excogitaverunt nescio quo versus graecos, tanquam consulenti cuidam divino oraculo effusus, ubi Christum quidem ad hujus tanquam sacrilegii crimine faciunt innocentem. Petrum autem maleficiis fecisse sub unguent, ut coloretur Christi nomen per trecentos sexaginta quinque annos, deinde completo memorato numero annorum sine mora sumeret finem. (*De Civit. Dei*, lib. xviii, cap. lxi.)

95 *Ibid.* — *Ibid.* lib. v, cap. xxiii, pág. 65.

96 ZOSIM., lib. v, pág. 827.

97 PHOT., cap. cxxlii, pág. 1040.

98 CLAUD. in *Ruf.*, pág. 72.

99 D. AGINCOURT. *Monumentos de la edad media en Roma*.

100 BONIF. *Epist. ad Serran.* y D. MAR. *Phes. Aned.*

TERCERA PARTE.

1 AUG. *Serm.*, pág. 1200.
2 *Confes.* lib. viii, cap. vii, núm. xvii.
3 *Ibid.*, lib. iii y iv.
4 AUG. *Epist.* cccxxi, núm. vi.
5 Expergiscimini aliquando, fratres mei et parentes mei Madaurenses. (*Epist.* cccxxii.)
6 Vir inimice.
7 Diiste servant, per quos et eorum atque cunctorum mortalium communem patrem, universi mortalis, quos terra sustinet, mille modis concordia discordia veneramur et colimus. (AP. AGUSTIN., *ep.* xvi, alxliii, tom. ii)
8 Ut autem me cultorem tuorum virtutum dignatus est. (AGUSTIN., *epist.* cccxxiii, núm. 3.)
9 Proinde quod de Christo nihil tibi negandum vel affirmandum putasti, hoc in pagani animo temperamentum non invitas acceperint. (*Epist.* cccxxv.)
10 Traducción de VILLEMMAIN. (*Misc. hist. y lit.*)
11 Traduct. de M. VILLEMMAIN. (*Met. hist. et litt.*)
12 Ep. cccxxvii.—Edit. Bened.
13 Ep. cccxxviii.
14 Ep. cccxxviii.
15 Ep. ccccliii.
16 SYN., *Ep.* lvii.—cv.
17 Ep. xcv.—ad *Olym.*

18 In *φιλosophία*. Τη *φιλοσοφία* *Γρατια*. *Ep.* xv, pág. 172;

19 Μης ρ, και ad *ληθη*, και *διδασκαλη*. *Ep.* xvi, pág. 173.

20 Της θε τος τος v *ψυχη*. *Ep.* x, pág. 170.

21 Ep. cxxxv, pág. 272.

22 Ep. ccxv.—ccxlix.

23 Villemain (*Misc. hist. y lit.*)

24 Yoncio da el catálogo de la sucesion de los filósofos atenienses, pág. 501 y 502; *De scriptoribus hist. philosophia*.

25 Suidas, *Lex.*, voce *Procli*; FABRIC., de *Procli script. edit.*, pág. 80.

26 PHOT., *Cod.* cxlii, pág. 1064. DAMASC. in *vita Isid.*

27 MARIN., in *vita Procli*, cap. xxx, pág. 62. Debemos á Mr. Boissonade una excelente edicion de la vida de Proclo por Marino y del Comentario inédito de Proclo sobre el Cratyló.

No sé si con relacion al arte se ha fijado nunca la atencion en este pasaje. Yo me habia olvidado de él en mis apuntes sobre la historia de Esparta y Atenas en la introduccion del *Itinerario de Paris á Jerusalén*. Tampoco lo cita Mr. Quatre Mere de Quincy en su *Jupiter Olimpico*. En Atenas habia dos estatuas de Minerva ejecutadas por Fidias: la de la ciudadela era de bronce, y se veia la cimera de su casco desde el cabo Sunio: la del Parthenon era de oro y marfil. De esta es indudablemente de la que habla Marino.

28 MARINO in *vita Procli*, cap. xxxvi, pág. 75.

29 AGATHAS, lib. ii, p. 69 et seq.; Suidas, voce *Ηρόδοτος*;

BRUKER, *H. civ. de la philosoph.*, tom. ii, pág. 451.

JOAN. MATT., tom. ii, pág. 187; ALEMÁN., pág. 106.

NOTAS DEL ESTUDIO CUARTO.

PRIMERA PARTE.

1 PHILOST., *Hist. eccl.* lib. xi, cap. iii; PROCOPI. de *Bel. Persico*, lib. i, cap. ii.

2 PROCOPI. de *Bel. Vandal.*, lib. i, cap. ii. PHOT., capitulo lxxx.

3 In *Ruf. Luid.*, pág. 690; ZOSIM. lib. v, OROS., pág. 221.

HIER.

4 OROS., lib. viii, cap. xxxvii.

5 HIER., ep. xxi.

6 Id. ep. iii, xxx, xx, pág. 785.

7 CLAUD. de *Seat. Hon. consul.*, pág. 117, id., de *Bell. Get.*, pág. 170; SYMM. lib. ii; JORNAND., cap. xiv, pág. 29.

8 Zos., pág. 782.

9 CLAUD., in *Ruf.*, pág. 22.

10 Zos., pág. 780. PHILOST., lib. ii, cap. iv.

11 Data a Gaine tessera simul universi Rufinum circumdatum gladiis ferunt. Et hic quidam ei dexteram adimebat, ille manum alteram prociabat. Alius a cervice revulso capite recedebat consueto victoria Poanas accinens... et manum ejus ubique per urbem circumgestarent et ab occurrentibus peterent insatiabili pecuniam darent. (Zos., *Hist.*, lib. v, pág. 89.)

Rufinus quidem etiam imperatorum nomen adiscipsum trahere omni arte studebat... Milites in loco qui Tribunal dicitur, ad ipsos imperatoris pedes gladiis contrucidarunt... Eo ipso die quo ii qui militum defectum agebant, purpuram ipsi circumdatus erant. (PHILOSTOR., *Hist. eccl.*, lib. ix, página 528.)

12 Porro milites quum Rufino caput amputassent, lapidem ori ejus immererunt; hastæque infixum circumferentes quaqua verum discurrere coeperunt. Dextram quoque ejusdem præcisam gestantes, per singulas officinas urbis circumtulerunt, hæc addentes: Date stipem insatiabili. Magnamque aurum hujusmodi postulatione colligerunt. (*Id. ibid.*)

13 EUNAP., cap. vi, pág. 93 in *Vita Philosoph.*

14 Zos., pág. 785.

15 Athenæ vero quondam civitas fuit, sapientum domicilium nunc eam mellatores celebrant: quibus pars illud sapientum plutarqueorum ad ice, qui non orationum suarum fama juvenes in theatris congregant, sed mellis ex Hymeto amphoris. (SYN., *epist.* cxxxv, ad fratrem, pág. 272.)

16 Zos., pág. 784.

17 Nihil enim jam Athenæ splendidum habent, præter celeberrima locorum nomina. Ac velat ex hostia consumpta sola pellis superest animalis, quod olim aliquando fuerat indicium. (SYN., ad fratrem, ep. cxxxv, pág. 772.)

18 Zos., pág. 784.

19 EUNAP., cap. vi, 95-94.

20 Zos., pág. 784.

21 CLAUD., de *Bel. Get.*

22 Thelemachus, monastica vitæ deditus. Hic ab Orientis partibus profectus, ejusque rei causa Romam ingressus... Ipse quoque in amphitheatrum venit. Et in arenam descendens, gladiatores qui inter se pugnant compescere conabatur. Sed cruenta cadis spectatores cum ægre terentes, et dæmonis qui eo sanguine oblectabatur furorem animis suis concipientes, pacis autorem lapidibus obruerunt. (THEODORO, *episcop.*; CYR. *eccl. Hist.*, lib. v, cap. xxvi, página 204. Parisiis 1075.)

23 ADRIAN.; Val. *rer. Fr.*, lib. iii.—9 AMBR., *Vit. P.*, cap. xlvi.

24 Deus noster refugium et virtus, sunt quædam refugia quo quisque cum fugerit, magis infirmatur quam confirmatur. Conjugis, verbi gratia, ad aliquem in seculo magnum... Tanta hujus seculi inserta sunt, et ita potentum ruina quotidiana crebrescunt, ut quum ad tale refugium perveneris, plus tibi timere incipias. (AVG. *Narrationes in Psalmos* xlv, v. ii, pág. 229, cap. iv.)

25 CLAUD. de *Bel. Get.*, pág. 175. PHUD. in *Simm.*, libro ii. OROS., lib. ii, cap. xxxiii. JOR., pág. 605. Polencia es una aldea del Piemonte sobre el Tanaro.

26 Orosio, pág. 225.

27 CLAUDIUS, in *Eutrop. eun.*, lib. i, cap. 94 y siguientes.

28 *Cod. The.*, ley de 4 de setiembre de 597,

29 HOMELIA IV, pág. 60.

30 TILLEMONT. *Hist. de los Emperad.*, tom. v, pág. 472.

31 Ac tantum tulleris possedit quantum nec facile nominare qui nunc exigua conditur humo, et quantum et non nemo miseratione motus imperties. (Chrys., tom. iv, página 481, a. d.)

32 VILLEMMAIN, *Hist. de los Emperad.*, tom., iv, pág. 522.

33 Populus vociferari cepit: Cum fera bestia audax quidam bestiarum pugnet.

Quibus ille ita respondit:

Nescitis nos cum humanitate et clementia spectaculis interesse solitos? (SOCR. pág. 362.)

34 SOZ., *Prolegon.*, pág. 596.

35 Semper lectitandis libris occupatus. (CONSTANTINI. MANASSIS. *Compendium*, pág. 55.)

36 S. quis ei chartam offeret, rubris et in ea litteris nomen imperatorum subscribent, non inspectis prius eis quæ essent in ea præscriptis. (*Id. ibid.*)

37 Quamobrem divinis exornata dotibus Pulcheria fratrem ab hoc vitio revocare studens, singulari diligentia imperatorem monebat. Litteras fingit, in quibus perscriptum foret, imperatorem Pulcheriæ sorori conjugem suam veluti mancipium donasse. Hanc chartam fratri offert, rogat hanc scripturam litteris imperatoris munire ac signare velit. Imperator precibus sororis agnuit, mox calamum prehendit manu et exaratis purpurei coloris litteris, chartam confirmat. (*Id. ibid.*)

38 *Epist.*

39 *Cod. Th.*

40 An. 408.

41 Portas undique concluserat, et occupato Tiberi flumine, submirationem commeatu e porta impediabat... Famem pectis comitabatur. (ZOSIM., *Hist.* lib. v, pág. 105. Basileæ.)

42 Omne aurum quod in urbe foret et argentum. (*Id.*, pág. 106.)

43 Non ornamenta duntaxat sua simulacris ademerunt, verum etiam nonnulla ex argento et auro facta conflarunt, quorum erat in numero Fortitudinis, quoque simulacrum quam Romani Virtutem vocant. Quod sane corrupto quidquid fortitudinis apud Romanos superabat extinctum fuit. (ZOSIM., *Hist.*, lib. v, pág. 107. Basileæ.)

44 ZOSIM., pág. 829 y siguientes.

45 *Ibid.*, *ibid.*

46 AUG. *ep.* 122; PROS., CHR., Zos., pág. 814; IDAT., *Chr.*, pág. 10.

47 Zos., pág. 850.

48 Se encontrarán los detalles en el arte sobre las costumbres de los Bárbaros.

49 Post hanc victoriam... Constantinus cognita Edonici cæde, purpuram et reliquia imperii insignia deposuit.

Cumque ad ecclesiam venisset, illic presbyter ordinatus est. (SOZ., cap. xv, lib. x, pág. 816, d.)

50 Profugit ad Ecdicium, qui multis olim beneficiis ab Edobico affectus; amicus illi esse putabatur. (*Id.*, *ibid.*)

51 Verum Ecdicius caput Edobici amputatum ad Honorii duces detulit. (*Id. ibid.*)

52 Constantius vero caput quidam accipi jussit, dicens,

republicam gratias agere Ulilae ob *faci-* Edicii. (Soz., cap. xv, lib. ix, pág. 816.)

⁵³ Sed cum Edicius apud cum manere *vellet*, abscedere eum jussit, nec sibi, nec exercitui commodam *for-* ratus consuetudinem hujus viri, qui tam male hospites suos *exciperet*. (Id. *ibid.*)

⁵⁴ Oros., pág. 224; IDAT., *Chr.*
⁵⁵ Tengase cuidado en no confundir los Burgundios con los Burgundios ó Borgoñones.

⁵⁶ JOM. cap. XXI.
⁵⁷ Inter alia nuptiarum dona, donatur Adulphus etiam quinquaginta formosis pueris, serica veste indutis ferentibus singulis utraque manu ingentes discos binos, quorum alter auri plenus, alter labillis pretiosis, vel pretii inestimabilis, quae ex romanae urbis direptione Gothi depradati fuerant. (IDAT. *Chron.*, an 414. Vozes aussi OLYMP. *apud Photian.*)

⁵⁸ IDAT., *Chron.*, an 414. OLYMP. *ap. Phot.*
⁵⁹ PAULIN., *Pœnit. Nuchar.*, poem., pág. 287.
⁶⁰ *Chron. Alex.* pág. 708.
⁶¹ OROS. pág. 224; PHILOST. lib. XII, cap. v; ZOS. lib. VI.

⁶² PROS. *Chron.*; PHOT.; ZOS., lib. IX, cap. IX; PHILOST., lib. XII, cap. IV, pág. 554; OROS., pág. 224.

⁶³ VALES. *Re. Franc.* lib. III, pág. 118.
⁶⁴ *Id. ibid.*, pág. 115.
⁶⁵ SID. AP., vers. II, pág. 500.

⁶⁶ DOM. BOUQUET. *Re. Gal. et Franc. Script. Sid. AP.*
⁶⁷ PHOT., cap. LXXX, pág. 197, voce *Olymp.*

SEGUNDA PARTE.

¹ PHILOST. pág. 558; PROCO. *de Bell. Vand.*, lib. I, cap. III.

² *Cod. Theod.* tom. III, pág. 958.
³ PROCO. *Bell. Vand.* lib. I, cap. III, pág. 185.
⁴ GIBB. *Tall of the Rom. Emp.*

⁵ PROCO., *de Bell. Vand.*, lib. I, cap. III.
⁶ IDAT., *Chr.*; MARCEL., *Chr.*; *Exc. ex Hist. Goth.* PRISC.

⁷ MARCEL., *Chron.*
⁸ *Chron. Alex.*, pág. 752; LE SAG., *de Hist. eccl.* pág. 227.

⁹ NICEPHOR., lib. XIV, cap. II, pág. 44, b. c.
¹⁰ *Chron. Pascal. seu Alexand.*, pág. 345-46.
¹¹ JORNAND., cap. XXIV-XXVIII; VALES., *Re. Franc.*, lib. III; PHOT., cap. LXXX.

¹² AMM. MARCEL., lib. XXXI.
¹³ PRISC., pág. 47 PROSP. TIS., *Chron.*
¹⁴ PROS.; MARCEL.

¹⁵ PRISC., pág. 64; PROSP., *Chron.*; JORNAND.
¹⁶ V. *las aclaraciones al fin de los Estudios.*
¹⁷ PRISC., pág. 40.
¹⁸ *Id.*, pág. 53.

¹⁹ EVAG., *de Hist. eccl.*, pág. 62; MARCEL. *Chron.*;
²⁰ JORN., *Rer. Goth.*, cap. XLIV; PRISC., pág. 44; THEOPH., *Chron.*, pág. 88.

²¹ PRISC., *de Leg.*, pág. 54 et seq.
²² *Id. ibid.*, pág. 40.
²³ THEODOR., pág. 55.
²⁴ EVAG., lib. I, cap. I.
²⁵ LEO, ep. LXXXIX, pág. 616; *id. ep. xciv*, pág. 628.
²⁶ PRISC. pág. 59.

²⁷ Illi sub dium coacti circiter meridiem, quum a sole quippe festivo languerent, sederant; inter quos Marcianus negligenter stratus ducebat somnum; quadam intem, ut perhibent, aquila supervolante, quae passis dii ita se librabat, eundemque in acre locum insistebatur, umbra blandiretur uni Marciano. Rem Gizericus a superiori contemplatus ædium parte, atque ut erat sagacissimus vir ingenio, divinum ostentum interpretatus... Deus illi destinasset imperium. (PROCO. *de Bell. Vand.*, lib. I; pág. 185 y 176.)

²⁸ IDAT., *Chron.*, pág. 19; VALES., *Re. Franc.*, lib. III.
²⁹ PRISC., *Leg.* pág. 40.
³⁰ SED., *Car. VII. Greg. Tur.*, lib. II.
³¹ MARCELL., *Chron.*

³² Jornandes anticipa la época de este hecho, pero confundiendo los tiempos,
³³ Hujus ergo mentem ad vastationem orbis paratam comperiens Gezericus, rex Vandalorum, quem Paulo ante memoravimus, multis numeribus ad Vesegotharum bella præcipitat, metuens ne Theodoricus, Vesegotharum rex, filia ulcisceretur injuriam quae Hunnericho, Gizerici filio, juncta, prius quidem tanto conjugio lætaretur; sed postea,

ut erat ille et in sua pignora truculentus, ob suspicionem tantummodo veneni ab ea parati, eam, amputatis naribus, spolians decore naturali, patri suo ad Galias remisera, ut turpe funus miseranda semper offerret, et crudelitas, qua etiam moverentur externi, vindictam patris efficacius impetrarar, (JORNAND., *de Reb. Get.*, cap. XXXVI.)

³⁴ Cecidit cito secta bipenni.
Hercynia in lintres, et Rhenum sexintalno (SID. AP., *car. VII.* pág. 97.)

³⁵ PONQUEVILE, *Viaje a Grecia.*
³⁶ JORNAN., cap. XXXVI.

³⁷ C., leugas, ut Galli vocant, in longum tenentes, et LXX, um. (JORNAN., cap. XXXVI.)

³⁸ Fl. ergo area innumerabilium populorum pars illa terrarum. (JORNAN., cap. XXXVI.)

³⁹ Adunata despiciunt dissonas gentes. Judicium pavoris est, societate defendi Alanos invadite, in Vesegothas. incubite. Nec potest stare corpus, cui ossa substraxerit. Consurgant animi, furor solitus intumescat. Victuros nulla tela convenient, morimos et in ocio fata præcipit. Non fallor eventu, hic campus est quem nobis tot prospera promiserant. Primus in hostes tela conjiciam. Si quis potuerit Attia pugnantem ocium ferre, sepultus est. (JORNAND., cap. XXXVI.)

⁴⁰ Ubi talia gesta referuntur, ut nihil esset, quod in vita sua conspiciere potuisset egregius, quod hujus miraculi privaretur aspectu. (Id., cap. XL.)

⁴¹ Num si senioribus credere fas est, rivulus memoratæ campi humili ripa protabens, peremptorium vulneribus sanguine multo proventus, non auctus imbribus, ut solebat, sed liquore concitatus insolito, torrens factus est cruoris augmento. Et quos illic coegit in aridam sitim vulnus inflictum, fluenta mixta clade traxerunt: ita constricti sorte miserabili sordebant, potantes sanguinem quem fudere sauciati. (JORNAND., cap. XL.)

⁴² Strepens almis tubis canebat, incursionemque minabatur: velut leo venabulis pressus, spelunca aditus obambulans. (Id. *id.*)

⁴³ Sed ubi hostium absentia sunt longa silentia consecuta erigitur mens ad victoriam, gaudia præsumuntur, atque potentis regis animus in antiqua fata revertitur. (Id. *id.*)

⁴⁴ Aquatiliam avium more domus est. (VARIAR., lib. XII, ep. XXIV.)

⁴⁵ Vease tambien *Verona illustrata* de MAFFEI, et la *Histoire de Venise*, por M. DARU.

⁴⁶ PROSP., *Idat.*, an 454.
⁴⁷ Maximus quidam erat senator romanus... Uxorem habebat singulari continentia et forma, commendatissimæ famæ præditam... Huic nocte concubitu, obsceni libidine ardens Valentinianus... vim attulit oblectanti. (PROCO., *de Bell. Vand.*, lib. II, cap. IV, pág. 487.)

⁴⁸ *Id. ibid.*; EVAG., lib. II, cap. VII.
⁴⁹ Dicere solebat vir litteratus atque ob ingenii merita quæstorius Fulgentius, se ex ore ejus frequenter audisse: cum perosus pondus imperii veterum desideraret socaritatem: «Felicem te, Damocles, qui non uno longius prandio regni necessitatem toleravisti.» (SID. AP. *ep. XIII*, lib. II, p. 165.)

⁵⁰ PROCO., *de Bell. Vand.* pág. 188.
⁵¹ Navibus Gizerici unam qua simulacra vehebantur perriisse erunt. (PROCO., *de Bell. Vand.*, lib. II, pág. 189.)

⁵² VICT. TUN.
⁵³ IDAT. *Chron.*
⁵⁴ SID. APP. *car. V.*, pág. 512; PROCO., *de Bell. Vand.*, lib. I, cap. VII.

⁵⁵ Segun otra version Mayoriano fue destronado por Ricimero que le mandó degollar a los cinco despues de haberlo depuesto.
⁵⁶ Conversosque ordine fati Torrida caucaseos infert mihi Byrsa furores. (SIDON. APOL.)

⁵⁷ V. el final de la segunda parte de estos Estudios.
⁵⁸ Valois se apoya en otro autor anónimo, conforme a lo tocante a aquellos tiempos oscuros, con lo que se encuentra en los Factos consulares de Onufro, en las actas de los Concilios, en Casiodoro, en Victor de Tunna, en la crónica de Alejandria, etc., etc. (VALES., *Re. Franc.*)

⁵⁹ PHOT., cap. LXXXVIII, pág. 472. ONUPH.; JORN. *de Reg. actemp. suc.* pág. 454.
⁶⁰ Quo comperto, Nepos fugit in Dalmatias, ibi que defecit privatus regno, ubi jam Glycerius, dudum imperator, episcopatum Salonitanum habebat. (VALES., *Re. Franc.*, pág. 227, *id.* in not. AMM. MARCELL.)

⁶¹ ONUPH., pág. 477; MARC., *Chron. XVI.*
⁶² Angustulo a Patre o reste in Ravenna imperatore ordinato. (JORNAND., cap. XLV.)

⁶³ ENNOD. TICIN., *Vit. Epiph.*, pág. 587.

⁶⁴ MALCHNO., *Excerp. de Leg.*, pág. 95.
⁶⁵ Non multum post, Odovacer, Turcilingorum rex habens secum Scyros, Herutos, diversarumque gentium auxiliarios, Italiam occupavit, et Oreste interfecto Augustulum filium ejus de regno pulsum. (JORNAND., cap. XLVI.)

⁶⁶ Pulcher erat. (ANON. VALES.)
⁶⁷ Deposuit (Odovacer) Augustulum de regno... Tamen donavit ei redditum sex milia solidos. (ANON. VAL., pág. 706.) In Lucullano Campaniæ castello exilii poena damnavit. (JORNAND., cap. XLVI.)

⁶⁸ PLUT., in *Mario et in Lucul.*
⁶⁹ EUGIP., in *Vit. S. Severin.*
⁷⁰ Vade ad Italiam, vade vilissimis nunc pellibus cooperatus: sud multis cito plurima largiturus. (ANON., VAL., pág. 747.)

NOTAS DEL ESTUDIO QUINTO.

PRIMERA PARTE.

¹ MACAB., lib. I, cap. I.
² *Id.*, lib. II, cap. IV.
³ La Mishna es una coleccion de tradiciones judaicas hecha a mediados del segundo siglo de la Era Cristiana por el rabino Hida, hijo de Simon, llamado el Santo por la pureza de su vida, y gefe de la escuela hebraica de Tiberiade en Galilea.

⁴ «Ea omnia secundum certa doctrinæ capita disposuit, et in unum volumen redegit, cui nomen hoc *Mishna*, hoc est «*θεωρησις*», imposuit.» Tela ignea Statanae. (WAGEMEIL, *pr.*, pág. 55.)

⁵ Cum aliquando seniores sederent in porta (urbis), præterierunt ante ipsos duo pueri, quorum alter caput tlexerat, alter detexerat. Et de eo quidem, qui caput proterve et contra bonos mores tlexerat, pronuntiavit R. El eser, quod esset spurcius... Abiit ergo ad matrem pueri istius, quam cum videret sedentem in foro, et vendentem legumina... Unde apparuit puerum istum esse non modo spurium, sed ad menstruatæ filium.

⁶ Venit itaque Jesus Nazarenus, et ingressus templum didicit litteras illas, et scripsit in pergamo: deinde scidit carnem cruris sui, et in incisione illa inclusit dictam chartulam, et dicendo nomen, nullum sensit dolorem, et rediit cultus continuo sicut ante erat.

⁷ Ipse quippe per Schemhamephoras adjuraverat omnia ligna ne susciperent eum. Abierunt itaque, et adduxerunt stipitem unius cuialis qui non est de lignis, sed de herbis, et suspenderunt eum super eum.

⁸ Nec sibi in pecunia subsistere, sed in æstimatione terre, quod eis esset in quadraginta minus uno jugeribus constituta, quam suis manibus excolentes, vel ipsi alerentur vel tributa dependerent. Simul et testes ruralis et diurni operis manus labore rigidas et callis obduratas præferabant. Interrogati vero de Christo quæ sit regnum ejus... responderunt quod non hujus mundi regnum. (HEGESIP., *Ap. Euseb.*, lib. III, cap. XX.)

⁹ AENAGOR., *Apolog.* trad. de HEURY. (*Hist. eccles.* lib. III, tom. I, pág. 589.)
¹⁰ CLEM. ALEX., *Pedag.*, lib. I, II, III; *id.* in *Stram.*

¹¹ Quod Deus dederit, Deus videt et Deo commendo, et Deus mihi redet... Denique pronuntians hoc non ad Capitulum; sed ad cælum respicit. (TERTUL., *Apologeticus*, cap. XVII, pág. 64. Parisiis, 1637.)

¹² S. POLIC., *Epist.*
¹³ Sta firmus velut iucus que verberatur (IGNAT. *ad Polyc.*, pág. 206. Geneva, 1625.)

¹⁴ Tunc verus ero Jesu Christi discipulus cum mundus nec corpus meum viderit. Deprecimini Dominum pro me ut per hæc instrumenta Deo eficiar hostia non ut Petrus et Paulus hæc præcipio vobis: illi apostoli Jesu Christi, ego vero minimus; illi liberi ut pote servi Dei, ego vero etiam suum servus. (IGNACIUS, *Epistola ad Romanos*, pág. 247. Geneva, 1625.)

¹⁵ In orationem spiritum Deo reddidit. (*Martyr.*, 6. Eneo.)

¹⁶ Qui de ultima face collectis inferioribus et mulieribus credulis... plebem profanae conjurationis instituunt... miseriam... ipsi seminid... maxime indoctis. (THEOPH. *Antioch.*, lib. II, MINUT. FELIX, *Apol.*)

¹⁷ Nihil perquiras, sed duntaxat credito... humanam hanc sapientiam pro noxia esse habendam; et pro bona frugique stultitiam... Malam esse in vita sapientiam. (ORIG. *Cont. Cels.*, lib. I.)

¹⁸ *Apud GREG. NAZ.*

¹⁹ S. CYP., lib. *ad Demet.*
²⁰ PLIN. *Epist. ad Traj.*
²¹ TERT. *Ap.*, cap. I.
²² MINUT. FEL.

²³ *Ac. Proc. Mart. Scill.* —²⁴ GREG. NAZ. *con Julian.*
²⁵ *Philopat.*, y en BULL. *Hist. del establecimiento del Cristian.* sacada únicamente de los autores judios y paganos pág. 261.

²⁶ LARDNER. *Jewish and heaten testimonies*, etc., tom. II, pág. 366. He conservado la version de Bullet, haciendo desaparecer contrasentidos, descuidos y oscuridades de estilo; el texto mismo está muy enredado y nada tiene que ver con la elegancia de Luciano. La Philopatris ha sido tambien traducida por Ablancourt y por Blin de Saint More.

²⁷ Todo esto estaba escrito mucho tiempo antes de las jornadas del 27, 28 y 29 de julio.
²⁸ ORIGENES *contra Celso.*

²⁹ Uxorem jam pudicam, maritus non amezclotypus ejecit. Filium subjectum pater retro patiens abdicavit. (TERTUL., *Apologet.*, cap. III, tom. II, pág. 16 Parisiis, 1048.)

³⁰ Ita que non sine foro, non sine macello, non sine balneis, tabernis, officinis, stabulis, nundinis vestibus, ceterisque commerciis cohabitamus hoc seculum. Navigamus et nos vobiscum, et rusticamur et mercamur. (TERTUL., *Apologetic.*, pág. 543, cap. XLII, tom. II.)

³¹ Plane confitebor si forte verede sterilitate christianorum congeri possunt. Præmerunt lenones, perductores, aquarioli. Tum sicarii, venenarii, magi. Item aruspices, arioli, mathematici. His infructuosos esse magnus fructus est. (TERTUL., *Apologetic.*, cap. XLIII, pág. 336.)

³² TERTUL., *Apologetic.*
Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilea, ministrantes ei.

³³ Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Joseph mater... (Evang. secundum Mattheum, cap. XXVII, v. 55, 56.)

³⁴ Vidua eligitur non minus sexaginta anorum, quæ fuerit unus viri, uxor.

³⁵ In operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit. (Epist. B. Pauli ad Thimotheum, cap. V, v. 9, 10.)

³⁶ Num nec templa circuistis, nec spectacula postulatis, nec festos dies gentilium nostis. Nulla est strictus prodeundi causa, nisi imbecillis aliquis ex fratibus visitandus, aut sacrificium affertur, aut Dei verbum administratur. (TERTUL. *de Culta feminar.*, lib. II, pág. 545. Parisiis, 1568.)

³⁷ Discutiendæ enim sunt delicia quarum molitia et fluxu fidei virtus effeminari potest. Ceterum nescio an manus spathalio circumdari solita in duritia catenæ stupescere sustineat. Nescio an crus de periscelio in nervum se patiatur arctari. Timeo cervicem, ne margaritarum et smaragdorum laqueis occupata, locum spathæ non de. (*Id. ibid.*)

³⁸ Tanquam sub oculis Dei modeste et moderate transiguntur. (TERTUL., *ad Uxor.*, lib. II, cap. IV, pág. 552.)

³⁹ Ut stacio faciendæ est, maritus de die condat ad bulneas. Si jejunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat. Si procedendum erit, nunquam magis familiaria occupatio adveniat. (*Id. ibi.*)

⁴⁰ Quis denique que in solemnibus Paschæ abnoctantem securus sustinebit? Quis ad convivium dominicum illud quod inflamat sine sua suspitione dimittet? Quis in carcerem ad osculanda vincula martyris reptare patietur? aquam sanctorum pedibus offerre? (TERTUL., *ad Uxor.*, lib. II.)

⁴¹ Trátase de la Eucaristia y de la historia del niño que debian los cristianos comer.

Cum aliquid immundum flatu expuis, non magis aliquid videberis operari? Non sciet maritus quid secreto ante omnem cibum gustes? et si sciverit panem non illum credet esse qui dicitur? (TERTUL., *ad Uxor.*, pág. 556.)

⁴² Quis maritus suas illi, vel marito quid illa cantabit? quæ Dei mentio? quæ Christi invocatio? (*Id. ibid.*)

⁴³ Ecclesia conciliat et confirmat oblatio obsignatum angeli renuntiant pater rato habet... duo in carne una, ubi et una caro unus et spiritus. Simul orant, simul jejunia transigunt. In Ecclesia Dei pariter, in connubio Dei pariter, in angustiis, in refrigeriis. (*Id. ibid.*)

⁴⁴ LUCIAN. in *Pereg.*
⁴⁵ Nate Simphoriane... sursum cor suspende fili, nan et tu forsitan matrem jam canam habes. Et nobis quidem miseris relinque lacrymas, tibi vero spem habe. (Act. *Mart. sincera*, pág. 560 Parisiis, 1689.)

⁴⁶ Blandina inter confessores supremam coronam adeptæ, et ad bestias et igmen velut ad thedamum progrediebatur. (Act. *sinc.*)

- 44 Potamiana cum matre Marcella per flammam ad caelum everta. (*Act. sinc.*)
- 45 Forsan et matrem, velut ego canam habes, relinque nobis lacrimas et spem serva tibi. (*Act. sinc.*)
- 46 Alia vero die jussit Adrianus simul omnes septem filios ejus sibi presentari et ad trochleas extendi. (*Act. Mart.*, pág. 49.)
- 47 O nate, inquit, perforce cum tuis contubernalibus iter beatum, ne unus desis illorum choro, ne reliquis Domino praesentaris. (*Act. martyr sinc.*, pág. 81.)
- 48 O diem asperum!
- 49 Ego infantem lactabam. (*Act. sinc.* pág. 84.)
- 50 Miserere filia canis meis; miserere patri! *Act. sinc.*, pág. 82.)
- 51 Et lacrimis non filiam, sed Dominam vocabat.
- 52 Scito enim nos non in nostra potestate esse constitutos, sed Dei.
- 53 Christiana sum. (*Act. sinc.*, pág. 82-85.)
- 54 Sic dolui pro senecta ejus misera!
- 55 Sed dare pater noluit.
- 56 Ne tam bonam sociam quasi comitem solam in via ejusdem spei relinquerent.
- 57 Quid facies objecta bestiis? (*Act. sinc.* pág. 86.)
- 58 Illa cena ultima quam liberam vocant.
- 59 Ut cognoscatis nos in die illo iudicii.
- 60 Vigorem oculorum dejiciens. (*Act. sinc.* pág. 77.)
- 61 Viri quidem sacerdotum Saturni.
- 62 Horruit populus.
- 63 Ad velamentum femorum adduxit, pudoris potius memor quam doloris.
- 64 Sed manum ei tradidit, et sublevavit illam.
- 65 Quando, inquit, producimur ad vaccam, nescio... Non prius credidit nisi quasdam notas vexationis in corpore et habitu suo recognovisset. (*Act. sinc.* pág. 590.)
- 66 Osculati invicem ut martyrium per solemniam pacis consummarent.
- 67 Inter costas puncta exultavit... et errantem dextram tirunculi gladiatoris ipsa in jugulum suum posuit. (*Act. sinc.* pág. 88.)
- 68 Tanquam aries insignis ex immenso grege delectus, ut holocaustum gratum et acceptum Deo.
- 69 Deus totius creaturae tibi gratias ago. In calice passionis Christi tui particeps fiam in resurrectionem vitae aeternae! Te laudo, te benedico, te glorifico per Jesum Christum dilectum tuum filium pontificem: gloria nunc et in secula seculorum! Amen! EUSEB., (*Hist. eccles.* lib. iv, pág. 75.)
- 70 Tanquam velum navigii ventorum flatibus turgescens, caput martyris undique obvallat. (*Ibid.*)
- 71 Tanquam aurum et argentum in camino ignis ardore probatum. (*Ibid.*)
- 72 Fragrantem edorem inde auriebamus, velut ex thure odorifero, aut quovis alio aromate. (*Ibid.*)
- 73 Tanta cruoris copia effluxit ut ignem prorsus extingueret. (*Id.* cap. xv, pág. 72.)
- 74 Servi J. C. qui Viennam et Lugdunum Galliae incolunt, fratribus in Asia et Phrygia qui eandem nobiscum redemptionis fidem et spem habent, pax, gratia et gloria, a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro sit vobis. (EUSEB., *Hist.*, lib. v, cap. i, pág. 84.)

SEGUNDA PARTE.

- 1 Rodon.... eruditus a Fatiano, libros quamplurimos et contra Marcionis haeresim scripsit (EUSEB., *Hist.*, lib. v, cap. xiii.)
- 2 Se isuum quidem a vita non eduxit, non est enim ei permissum, sed animam adducit a motibus et affectionibus (CLEMENS ALEJAND. *Stromahan* lib. vi, pág. 652. Lutetiae Parisiorum 1651.)
- 3 Sive judaicas, sive philosophorum discit scripturas... communem facit veritatem. (*Id.* *Ibid.* pág. 941.)
- 4 Multi autem, non secus ac picti larvas, timent graecam philosophiam, dum verentur ne eos abducat. Veritas enim est inoperabilis, dissolvit autem falsa opinio. (*Id.* *Ibid.* pág. 655.)
- 5 EUSEB., *Hist. eccles.* lib. vi, cap. xix.
- 6 V. tambien las nuevas miscelaneas historicas y literaria de Mr. Villemain, pág. 522 y sig. Hay además otras dos traducciones.
- 7 Imposibile putatur in Dei matre quod in vulturibus possibile non negatur. Avis sine masculino parit, et nullus refellit; et quia virgo Maria peperit, pudori ejus questionem faciunt. (*Id.* *Ibid.* lib. v, cap. xx, pág. 97.)
- 8 CHRYSOST. *Homili.*

- 9 PALLAD. *Dialog.* de vita S. Chrysost.
- 10 Candidas vertes requirit, exutisque prioribus eas sibi jejunos induit, omnibus ad calceamenta usque mutatis, atque reliquas presentibus distribuit; et cum dixisset more suo: *Gloria Dei propter omnia*, et ultimum *Amen* obsignasset, extendit pedes. (PALLAD. *Dialog.* de vita S. Chrysost.)
- 11 Si autem rationem omnium dierum et lucubrationum aliis necessitatibus impensarum tibi possem redire; graviter contritatus miraveris quanta me distendant... Cum enim ab eorum hominum necessitatibus aliquantulum vaco, qui me si angariant, non desunt quae dictanda propono... Tales ergo mihi necessitates dictandi aliquid, quod me ab eis dictationibus impediatur, quibus magis inardesco, deesse non possunt; cum paululum spatii vix datur inter acuros occupationum, quibus nos alienae vel cupiditatis, vel necessitates angustiae traunt. (AUG., *Epist.*, pág. 159.)
- 12 Vestes ejus vel lechualia ex moderatu et competenti habitu erant, nec nitida nimium, nec abjecta plurimum (POSTID. in vita Aug., cap. xxi.)
- 13 Funiculos efficit. In mente habeto illos qui per mare navigant. Spor tulas exiguas operaris? Quae nuncupatur mallaccia cogita... Pulchre et eleganter scribis? Odiorum fabricatores cogita. (*S. Patris Ephraem Syri Paranesis quadragesima septima*, pág. 55. Antuerpiae, 1619.)
- 14 Ne miremini si ad nos scribat imperator, homo cum sit; sed miramini potius quod legem hominibus scripserit Deus. *S. Anastasii archiepiscopi, S. Antontii vita*, tom. II pág. 856. Parisiis. 1698.)
- 15 Sed potius diei iudicii recordarentur, scirentque Christum solum et aeternum esse imperatorem. Rogabat ut humanitati studerent accuram justitiae pauperumque gererent. (*Id.* *Ibid.*)
- 16 Ad principes ipsos accedentes cum fiducia loquebantur pro reis, et omnes sanguinem effundere parati erant, et capita deponere, ut captos ab expectatis tribulationibus eriperent.
- 17 Statuae quidem defetae rursus erectae fuerunt; si autem vos Dei imaginem occideretis, quomodo rursus poteritis peremptum revocare? etc. (S. J. CHRYSOST., *Hom.* xvii, pág. 175, tom. II. Parisiis, 1718.)
- 18 Subditos nos debere esse in bonis operibus, non in malis. An bonum est opus si cum quem innocentem scimus... interimans? De non parendo in Deum delinquentibus.— (*Laciferi, episcopi Cataritani, ad Constantium Constantini magni Imp. Aug. Opuscula*, pág. 99. Parisiis 1568.)
- 19 *Prascript. cont. haeret. FLEURY.*
- 20 *Las actas de los Apóstoles* demuestran que habian ocurrido ya persecuciones particulares aun antes de la de Nerón. Asi lo acredita San Lucas, y las Actas de los Apóstoles son auténticas por mas que se diga en contrario.
- 21 *Append ad Tertul Praescrip in fin.*
- 22 TERNULL, *adv. Valent.*
- 23 BEAUCOBRE, *Historia de Munich.*; HERBELOT, THEODOR. *Haeret.*; Acta disput. Arch. Monum. eccl., grec. et lat. ap. Vales, et D. Cel.
- 24 Philostr., lib. I, cap. IX.
- 25 Sulp. Sev. lib. XIII.
- 26 NORIS *Hits. Pelag.* lib. II; DUCHESNE, *Prædest.*; *Anna. Benedict.*, tomo II, an 829.
- 27 IREN., lib. I, cap. VIII et IX; THEODOR., *Her.*, lib. I, cap. x et XI.
- 28 CLEM. III, *Strom.*
- 29 Nudi toto corpore precantur, tanquam per hujusmodi operationem inveniunt dicendi apud Deum libertatem; corpora autem sua tum muliebria, tum virilia noctu ac die curant unguentis, balneis, epulationibus, concubitibusque ebrietatibus vocantes, et detestantur jejunantem. Atque humanae carnis esu peracto... Non ad generandam sobolem corruptio apud ipsos instituta est, sed voluptatis gratia, diabolo illudente talibus, et seductam errore Dei creaturam subsannante. (EPIPH., *episcop. Constantiae contra haereses*, pág. 71. Lutetiae Parisiorum, 1642.)
- 30 Altorum montium cacuminibus viles animas projicientes, se praecipites dabant. (OPPANI AFRIC. *Nilevitami episcopi de schismate Donatistarum*, lib. III, pág. 59. Lutetiae Parisiorum, 1700.)
- 31 Non solum proprios hoc modo perficiunt, sed saepe etiam peregrinos accidentes, et adhuc apud ipsos hospitio exceptos: abripiunt enim tales intus et vinculis illigatos per vim castrant, ut non amplius sint in voluptuata periculo impuls.
- 32 In Bacathis, regione Philadelphina ultra Jordanem. (EPIPH., *episcop. Const. adversus haeres.*, LVIII, pág. 407.)
- 33 ORIG. *cont. Cels.*
- 34 SULP. SEV., lib. III; AUG. *Haeres.*, LXX.

TERCERA PARTE.

- 1 Eurip., ap. Just.
- 2 Ego homuncio, hoc non facerem? (TET. *Eun. act. III.*)
- 3 Quam multas matres fecerit ille deus (TRIST., lib. II.)
- 4 HERODOT. lib. I.
- 5 STRAB. lib. XVI.
- 6 LUCIAN., *de Assyria init.*
- 7 Dotat in pecuniam quasitorem... pro reliqua pudicitia libentem Veneri soluturas. (FUST., lib. XVIII.)
- 8 ATHEN., lib. XIII.
- 9 Pulcha averta, Da mihi faltere, da je istum sanctumque videri. (HORAT., *ep. XVI*, lib. I.)
- 10 Exuntur etiam vestibus populo flagitante meretrices. quae tunc mimorum funguntur officio, et in conspectu populi usque ad satietatem impudicorum luminum cum pudendis motibus detinentur (LACTANT., *de falsa Religione*, lib. I, pág. 61. Basileae.)
- 11 Lenonum vegetal et meretricum et exoletorum in sacrum aearium inferri vetuit, sed sumtibus publicis ad instaurationem theatri, circi, amphitheatri et aearii deputavit. (LAMPRID., *in Alex. Sev.*)
- 12 CICER., *in Verr. v.* cap. III.
- 13 Callistratus scripserat crucem: Tribonianus furcam substituit, quia Constantinus supplicium, crucis abroga verat. (PANDEC. lib. XLVIII, tit. IX, de *pen.*)
- 14 Erant autem infelices arbores, damnataeque religio, quae nec seruntur nec fructum ferunt: quales populus, alnus, ulmus. (PLIN., *hist. nat.* lib. XXVI, *Pandect.*)
- 15 Unco trahantur. (PLIN., SENEC.)
- 16 Ut ab eo primum incipiatur qui timidior est, vel tenebrae atatis videtur. (PANDEC., lib. XLVIII, tit. XVIII.)
- 17 Questionis modum magis et iudices arbitrari oportere. (*Id.* *Ibid.*)
- 18 V. todo el espantoso título de *Questionibus*. El espíritu de esta última ley es lógico en su crueldad.
- 19 Per id tempus factum es mulierum certamen... cum crudele pugnassent, essentque ob eam causam ceteras nobilissimas feminas conviciis consecratae, cautum est ne quae mulier usquam in reliquum tempus muneribus gladiatorum fungeretur. (DION., *Hist. Rom.*, lib. LXXVI, pág. 858. Hanoviae, 1806.)
- 20 Croco diluto aut aliis fragrantibus liquoribus. (MARTIAL., v. 126, et *de Spect.*, III.)
- 21 Pollicem vertevant. (JUVENAL., *sat.* III, v. 36.) Quis nescit? vel quis non vidit vulnera pati? Quem cavat assiduis sudibus, scutoque lacessit, Atque omnes implet numeros, dignissima prorsus Floral matrona tuba; nisi si quid tu illo, Pectore plus agitat, veraque paratur arena. Huem praestare potest mulier galeata pudorem, Quae fugit a sexu? (JUV., *sat.* VI, v. 247 et seq.)
- 22 Quidam testamento formosissimas mulieres quas emerat, eo pugnae genere configere inter se; alius, impuberes pueros quos vivus in deliciis habebat. (ATHEN., lib. IV, pág. 454, edit. 1598.)
- 23 Nero tanto Sabinae desiderio teneri coepit ut puerum libertum (Sporus nominabatur) execari jussisset quod Sabinae similis erat, eoque in caeteris rebus pro uxore usus sit, quin etiam progrediente tempore eum in uxorem duxit, quanquam ipse nuptus Pythagorae liberto. (DION., lib. LXII, pág. 715.)
- 24 ATHEN., lib. IX, cap. VII.
- 25 *Id.* lib. IX, cap. VI, ad fin.
- 26 Fragrantissimis rosis in mortario tritis, addo gallinarum et porcorum elixa cerebra, deinde oleum, garum, piper, vinum, omnia curiose trita in ollam novam effundens, subjecto igni blando et continuo. (ATHEN., *Deipnosoph.*, lib. IX, pág. 406.)
- 27 Lib. IV, cap. VI.
- 28 Exhibuit palatinis ingentes dapes extis mullorum referatas, et cerebellis phoenicopterum, et perdicum ovis, et cerebellis turdorum, et capitibus psittacorum et phasianorum et pavonum. (ELII LAMPRID *Hist. Aug. vit. Heliogab.*, pág. 408. Parisiis, 1620.)
- 29 Canes jecinoribus anserum pavit. Misit et uvapamenas in praesepia ejus suis. Et psittacas atque phasianis leones pavit. (*Id.* *Ibid.*)
- 30 Comedit calcemia camelorum et cristas vivis gallinae demptas; linguas pavonum et luscinarum pisum cum aureis,

- lentem cum ceraunias, fabam cum electris et orizam cum albis. (*Id.*, *Ibid.*)
- 31 Fertur et promississe phoenicem conviviis, vel pro ea libras auri mille. (*Id.*, pág. 109.)
- 32 Deinde aestiva convivia coloribus exhibuit. Semper varie per dies omnes aestivos... Vasa centenaria argentea sculpta, et nonnulla sechematicis libidinis inquinata. (ELII LAMPRID., *Hist. Aug. vit. Heliogab.*, pág. 107.)
- 33 Oppressit in tricliniis versatilibus parasitos suos violis et floribus, sic ut animam aliqui efflaverint, quum crepere ad summum non possent. (*Id.*, pág. 108.)
- 34 Idem in lucernis balsamum exhibuit. Exhibuit et aliquando tale convivium ut haberet viginti et duo ferula ingentium epularum, sed per singula lavarent, et mulieribus uberentur ipse et amici cum jurejurando quod voluptatem efficerent (*Id.* pág. III.)
- 35 Ad mare piscem nunquam comedit: in longissimis a mari locis omnia marina semper exhibuit: muranarum lactibus et luporum in locis mediterraneis pavit, et rosis piscinam exhibuit, et bibit cum omnibus suis caldaria, miscuit gemmas pomis ac floribus; jesit et per fenestras cibos (*Id.* *Ibid.*)
- 36 Posterioribus eminentibus in subactorem rejectis et oppositis (*Id.*, pág. 109.)
- 37 Ut eidem inguina oscularetur (*Id.* *Ibid.*)
- 38 Credo ut major esset utriusque parenti dolor (*Id.* *Ibid.*)
- 39 Calceamentum unquam iteravit; annulos etiam negatur iterasse, preciosas vestes saepe conscidit (LAMPRID., *vita Heliogab.*, pág. 112.)
- 40 Idem mulierem nunquam iteravit preter uxorem (*Id.* pág. 109.)
- 41 Nec cubuit in accubitis facile, nisi iis qui pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum, sub alares calcitras saepe permutans. (*Id.* pág. 108.)
- 42 Habuit et gemmata vehicula et aurata, contempsit argentatis et eboratis et aeratis. Junxit et quaternas mulieres pulcherrimas et binas ad papillam, vel ternas et amplius, et sic vectatus est, sed plerumque nudas, cum nudum ille traherent. (*Id.* pág. 111.) Scobe auri porticum stravit... ut fit de aurosa arena (*Id.* pág. 112.)
- 43 Inque vices equitant, ac luna teste moventur. (JUV., *sat.* VI.)
- 44 Principio quidem dolores ac lacrimae oboriuntur, ubi per tempus dolor aliqui remisit, nihil quicquam, ut aiunt, modeste feceris, voluptas autem ne ulla quidem. (LUCIANI *Amores*, pág. 372. Lutetiae Parisiorum, an. 1615.)
- 45 Congrediantur et illa inter se mutuo. Tribudum obscenitatis istius passim ac libere vagetur. (*Id.* *Ibid.*)
- 46 Nom amant sese leones nec philosophantur

Οὐκ ἐραστοὶ λέοντες, οὐδὲ γὰρ φιλοσοφοῦσιν.
(LUCIANI *Amores*, pág. 376.)

- 47 Etiam corona caput circumeire ambit, lapillis indicis stellata, pretiosa autem de cervicibus monilia de pendent. Impudentes etiam genas rubefaciunt illis fucis. Nempe statim e domo egressae sacrificia faciunt arcana et absque viris suspecta misteria. (LUCIANI *Amores*, pág. 379.)
- 48 Domi statim proluxa balnea ac sumptuosa quidem ac lauta mensa. Posteaquam enim nimis quam repleta fuerint sua ipsarum gulositate, summis digitis velut inscribentes appositorum unumquodque degustant. Et diversorum corporum somnos et muliebritate lectum refectionem, ex quo surgens statim lavacro opus habet. (*Id.* *Ibid.*) No espresa esta traducción latina todo lo que dice el texto griego.
- 49 Mane exurgens ex lecto postquam residentem in oculis somnium reliquum aqua simplici abstersit. Illiapta atque sonora lyra. Thessali equi ellicurae sunt, ac breviter juvenutem domant ac subjugant, in pace meditantur res bellicas, evibrando jacula. Quomodo vero, non amaret illum in palaestris quinque Mercurium, inter lyras autem Apollinem, equitatorem vero Catorem?
- 50 Amor Orestem et Pyladem conjunxit: atque in uno eademque vita navigio simul navigarunt.
- 51 Etiam aether post terram excipit eos qui haec sectantur: illi autem meliori fato morientes, virtutis praemium incorruptibile consequuntur. (*Id.* pág. 383.)
- 52 ATHEN., lib. XIII, cap. V.
- 53 *Id.*, *Ibid.*
- 54 Sophoclem venustum puerum extra moenia civitatis duxisse ut cum eo coiret, eumque Sophocles penula direpta dicecisse. Euripides cacinans per ludibrium dixit illo se aliquando puero usum fuisse, verum sibi furto nihil amissum. (ATHEN., pág. 604.)
- 55 Hoc ubi Sophocles audivit, in Euripidem epigramma scripsit hujusmodi: